

DIDACTIEF Special

OPINIE EN ONDERZOEK VOOR DE SCHOOLPRAKTIJK

in opdracht van

slo

Samen voor de leerling

Basisvaardigheden versterken

Colofon

Deze special is gemaakt in opdracht van SLO, landelijk expertisecentrum voor het curriculum. SLO creëert inzicht en overzicht in curriculumvraagstukken voor onderwijs en overheid. Meer weten? Kijk op www.slo.nl.

Coördinatie en eindredactie:

Laura van Veen, Anouk-Aimée Lilipaly (SLO)
Carolien Drijfhout, Monique Marreveld (Didactief)

Coverbeeld: Marieke Balk

Vormgeving: FIZZ | Digital agency
www.fizz.nl

Voor meer informatie over specials kunt u zich wenden tot de redactie van Didactief, Panamalaan 1L 1019 AS Amsterdam, tel. 06 20 61 20 70, www.didactiefonline.nl, redactie@didactiefonline.nl

De redactie dankt de volgende sponsor:

slo / een doordacht curriculum dat doen we **samen**



Leerdoelen vind je op Leerplan in beeld

Alle doelen en leerlijnen van het primair onderwijs tot de bovenbouw van vmbo en havo/vwo vind je terug op in Leerplan in beeld. Deze website biedt niet alleen inzicht in leerdoelen en inspiratie. Ook vind je er voorbeeldmatige uitwerkingen, examenprogramma's en syllabi. Daarnaast kun je er doelen van verschillende onderwijssectoren achter elkaar zetten of juist vergelijken tussen verschillende niveaus.



Scan de QR-code en bekijk de wettelijke doelen en voorbeeldmatige uitwerkingen.



Samen voor de leerling

Basisvaardigheden zijn essentieel voor leerlingen, om verder te komen op school én in de samenleving. Het versterken van basisvaardigheden verdient daarom meer aandacht. Dat hoeft je als school niet alleen te doen. Vanuit wetenschappelijke inzichten en maatschappelijke ontwikkelingen helpt SLO je op weg.



4

Aandacht voor de basis

Hoe versterk je de basisvaardigheden van leerlingen? Door samen te werken. Een schoolleider, onderwijsinspecteur en curriculumontwikkelaar delen hun inzichten.



7

Column Arthur Bakker

Het curriculum krijgt momenteel weinig aandacht in onderwijsonderzoek. Dat moet veranderen. Arthur Bakker maakt er werk van vanuit het Research Centre for Curriculum Studies.



12

Sterk in een leernetwerk

Structurele aandacht voor het curriculum loont. En je hoeft het wiel niet opnieuw uit te vinden. In een zinvol leernetwerk leren zeven scholen en SLO van en met elkaar.

En verder:

8 Faits Divers | **10** Werken aan mondelinge taalvaardigheid |

14 Aandacht voor sterke rekenaars | **16** Actualisatie kerndoelen

Samenhang: voor wie is deze handschoen?



Sanne Tromp

Directeur

Kennis & Innovatie SLO

Begrijpend lezen? Besteed er aandacht aan bij wereldoriëntatie. Kinderen rekenen leren? Denk ook eens aan een kookles. Het zijn misschien onverwachte adviezen om het onderwijs in basisvaardigheden te versterken.

In deze special vertelt Paula Hoonhout, schoolleider van obs Wereldwijs, hoe haar team het onderwijs in basisvaardigheden versterkt (pagina 4). Zo hebben ze vorig jaar de methode begrijpend lezen afgeschaft. Niet meer nodig, want rijke teksten in thematisch onderwijs bieden veel aanknopingspunten om kinderen te leren lezen. Inspecteur Aukje Oosterom-Okma vertelt hoe leerlingen rekenvaardigheden kunnen toepassen als ze een recept volgen. Alleen als je kunt rekenen met grammen en milliliters, krijg je immers een lekkere taart uit de oven.

Het versterken van basisvaardigheden staat al een tijdje volop in de belangstelling. De Onderwijsinspectie legt er ook meer nadruk op. Ze vraagt van scholen om een doelgericht en samenhangend curriculum voor basisvaardigheden. En de uitvoering van dat curriculum moet ook in de praktijk herkenbaar zijn.

Het is goed dat de inspectie de nadruk legt op een samenhangend curriculum. Aandacht voor basisvaardigheden kan immers goed samengaan met een rijk onderwijsaanbod. We zien dat veel scholen die handschoen oppakken. Bij SLO krijgen we hier ook steeds meer vragen over van leraren en schoolleiders.

**‘Vernieuwde curriculum
biedt prachtige kansen
voor samenwerking’**

Maar wat we aan scholen vragen, moeten we landelijk óók goed doen. En daar hebben we nog stappen te zetten.

SLO collega Anne-Christien Tammes vertelt in dit magazine dat po scholen vaak veel tijd besteden aan lezen, spelling en grammatica, terwijl er minder aandacht is voor schrijfvaardigheid en mondelinge taalvaardigheid. ‘Dat heeft te maken met het toetsbeleid van de overheid’, vertelt Hoonhout van obs Wereldwijs. ‘Wat getoetst wordt, krijgt meer aandacht.’

Paula Hoonhout heeft gelijk. Als we van scholen vragen samenhang aan te brengen, dan moeten we dat landelijk ook doen. Dat betekent bijvoorbeeld: helder maken hoe kerndoelen in verschillende leergebieden samenhangen. Zorgen dat centrale toetsen en examens een goede afspiegeling zijn van het curriculum. Centrale examens dus waarin die samenhang ook goed terugkomt.

Dit vraagt om samenwerking tussen landelijke organisaties. Ik geloof dat het vernieuwde curriculum ons hiervoor straks een prachtige kans biedt. Die handschoen van samenhang - die is voor iedereen. ■

Samen de basis versterken

Hoe versterk je de basisvaardigheden van leerlingen? Dat doe je sámen. Schoolleider van obs Wereldwijs Paula Hoonhout, onderwijsinspecteur Aukje Oosterom-Okma en Anne-Christien Tammes van SLO geven goede raad.

‘Het wordt voor scholen duidelijker wat er van ze verwacht wordt’

De basisvaardigheden van taal-Nederlands en rekenen en wiskunde zijn essentieel voor leerlingen. Op school maar ook in de samenleving. Een leerling die moeite heeft met taal, komt onherroepelijk in de knel, op tal van vlakken. Bijvoorbeeld bij het schrijven van een sollicitatiebrief bij Nederlands, het lezen van een tekst voor geschiedenis. Maar óók wanneer er een rekenom moet worden opgelost, want de probleemstelling moet je wel kunnen volgen. Kunnen rekenen is al net zo belangrijk, voor de exacte vakken bijvoorbeeld, of later, om het budget

voor je boodschappen in de gaten te houden. Naast deze twee klassiekers is ook burgerschap een must: een leerling heeft sociale en maatschappelijke competenties en kennis van de samenleving nodig om als burger te kunnen functioneren.

Nuance

Met een Masterplan Basisvaardigheden en de standaard basisvaardigheden (OP0) in het onderzoekskader vraagt de Onderwijsinspectie extra aandacht voor taal, rekenen en burgerschap. Waarom? Lopen de resultaten zo hard achteruit? ‘Dat beeld ontstaat al snel en wil ik graag nuanceren,’ aldus Anne-Christien Tammes, curriculumontwikkelaar en taalexpert bij SLO. Ze bezoekt samen met onderwijsinspecteur Aukje Oosterom-Okma obs Wereldwijs in Amsterdam Zuidoost. Tammes: ‘Op sommige onderdelen presteren leerlingen in het po voldoende,’ vervolgt Tammes. ‘Maar het streefniveau voor rekenen, schrijven en mondelinge taalvaardigheid is een probleem. De ambitie dat 65 procent

van de leerlingen dat bereikt, wordt niet gehaald. En uit het internationale PISA-onderzoek van 2022 blijkt dat de leesvaardigheidsscores van Nederlandse 15-jarigen opnieuw drastisch is gedaald. Eenderde van de leerlingen heeft volgens dit onderzoek kans om laaggeletterd het onderwijs te verlaten. Wat betreft burgerschap scoren leerlingen relatief hoog op maatschappelijk verantwoord handelen, terwijl ze op kennis lager scoren.’

Proces

‘Met OP0 wordt het voor scholen duidelijker wat er van ze verwacht wordt’, zegt inspecteur Oosterom-Okma. ‘Bij Nederlands bijvoorbeeld zie je dat op scholen veel aandacht uitgaat naar lezen en taalverzorging (zeg maar spelling, grammatica), maar minder naar schrijfvaardigheid en mondelinge taalvaardigheid. Terwijl alle drie deze gebieden belangrijk zijn.’ Tammes stemt in: ‘De aandacht en onderwijstijd zouden evenrediger verdeeld moeten worden over taaldomeinen.’ Directeur Hoonhout van Wereldwijs begrijpt dat een betere verdeling in de praktijk niet altijd makkelijk is. ‘Wat wel en geen aandacht krijgt, heeft vaak ook te maken met het toetsbeleid van de overheid. Zo weegt taalverzorging bij de eindopbrengsten net zo zwaar als het hele domein rekenen en taal, en dat beïnvloedt dus onevenredig het oordeel van de inspectie of een school zwak is of niet.’ Maar de inspectie probeert breder te kijken voor ze een school echt een onvoldoende geeft. ‘Het is niet zo dat de Onderwijsinspectie alleen kijkt naar de rode, oranje en groene leercurves’, zegt Tammes. Maar ze wenst wel meer ambitie. Oosterom-Okma: ‘Wij willen veel meer zien dat een school eigen doelen stelt binnen de wettelijke voorwaarden. En dat ze vervolgens ook in de gaten houdt of ze die doelen haalt aan de hand van de leerresultaten, en bijstuurt als het nodig is.’



V.l.n.r.: Anne-Christien Tammes (SLO), Aukje Oosterom-Okma (Onderwijsinspectie) en Paula Hoonhout (obs Wereldwijs) in gesprek over basisvaardigheden.

Leercultuur

Hoonhout brengt nu samen met de inspectie in kaart waar haar school staat en waar ze naartoe wil. 'We kijken wat de nieuwste inzichten zijn en wat het beste past bij onze leerlingen en onze manier van werken. Daar gaan we vervolgens in kleine leerteams mee aan de slag, eventueel met een expert.' Hoonhout noemt zich verwend met alles wat er al wetenschappelijk is onderzocht. 'Je kunt als school heel goed evidence-informed werken. Denk aan de NPO-interventiekaart, de NRO-leidraden en het platform basisvaardigheden van SLO. En met het Masterplan Basisvaardigheden staan ons kennis, expertise en subsidies ter beschikking.' 'Maken al die adviezen, methoden en opvattingen het soms lastig een goede koers uit te zetten?', vraagt Tammes zich af. 'Jij kan dat', complimenteert Oosterom-Okma schoolleider Hoonhout: 'Wereldwijs heeft een duidelijke visie en een echte leercultuur.' 'Een kwestie van bijhouden, filteren en koershouden, én op leerlingniveau met concrete en meetbare doelen werken,' lacht Hoonhout.

Samenhang

Kan ze ook een voorbeeld geven van een verbeteringslag die Wereldwijs gemaakt heeft? Hoonhout: 'We wilden het leesbegrip vergroten, maar worstelden daarbij met de uiteenlopende niveaus. Voorheen splitsten we de kinderen op in een technisch leesgroepje en een groepje begrijpend lezen. Nu laten we een sterkere en zwakkere lezer juist bij elkaar zitten: de één leest voor en de ander luistert. We zijn daarmee van een uitsluitend naar een meer inclusief leerproces gegaan. De luisteraar bouwt zijn woordenschat uit en leert van het verhaal; beide leren van de rijke teksten die passen bij de thema's waar we mee bezig zijn.' 'Ik ben blij dat je ook die samenhang tussen de vakken aanstipt', reageert Tammes, 'want sommige scholen denken vooral nog in de richting van taal en rekenen. Terwijl wereldoriëntatie bijvoorbeeld juist

'Basisvaardigheden verbinden aan zaakvakken, dat gaat verdieping geven'

die context kan verschaffen waarin je kunt werken aan al die basisvaardigheden.' Hoonhout vult aan: 'We hebben vorig jaar de methode begrijpend lezen afgeschaft. Thematisch onderwijs kan alle doelen goed dekken. Met genoeg rijke teksten per thema en dagelijks vijftien minuten vrij lezen, kunnen we het leesbegrip heel goed monitoren.' Oosterom-Okma:

'Zet formatief evalueren in bij het versterken van basisvaardigheden'

'Ik vroeg gister nog op een school: hoe integreer je rekenen in de kookles? Naast dat leerlingen in de rekenles bijvoorbeeld oefenen met gewicht, wil je ook dat ze in de praktijk aan de slag

gaan met grammen en milliliters door bijvoorbeeld een recept te volgen. Hetzelfde kan bij een schrijfpodricht bij geschiedenis of mondelinge taalvaardigheid bij aardrijkskunde. Zo geïntegreerd en gepland over je onderwijs nadenken, waarbij je basisvaardigheden verbindt aan zaakvakken: dat gaat rijkdom en verdieping geven aan je onderwijs.'

Formatief evalueren

Het is wetenschappelijk bewezen dat samenhang tussen taal en andere leergebieden goed is voor de leerprestaties, zegt Oosterom. Maar hoe meet je die? Het gesprek komt op formatief evalueren, waarbij leraar en leerling met elkaar in gesprek gaan over waar de leerling staat, waar hij naartoe werkt en hoe hij daar kan komen. 'Is dat ingewikkeld om te implementeren en te borgen? Het vergt immers een hele andere manier van werken', vraagt Tammes. Op obs Wereldwijs is het team er al heel lang mee bezig, vertelt Hoonhout. 'Voor ons gaat het nu om verfijnen en verdiepen.' Formatief evalueren wordt bijvoorbeeld ingezet bij het verbeteren van burgerschapsvaardigheden. 'Al onze leerlingen hebben een portfolio waarin hun voortgang de hele basisschoolperiode wordt gevolgd. Zo waarderen niet alleen wij, maar ook de leerlingen zelf waar ze staan en wat hun volgende stap is.'

Vallen en opstaan

Hoonhout heeft een duidelijke visie die ze deelt met haar team. Haar school is excellent beoordeeld. De verscherpte aandacht voor basisvaardigheden die de overheid vraagt, zal er zijn plek wel vinden. Maar als je nog niet zo ver bent, waar begin je dan? 'Scholen hebben behoefte aan handvatten van de inspectie en van SLO', weet Oosterom-Okma. 'Begrijpelijk, maar er is niet voor de volle honderd procent aan tegemoet te komen. Het gaat namelijk om maatwerk: wat past bij jouw visie en jouw leerlingen? Dan ligt de bal bij de school zelf.' Tammes vult aan: 'Het is belangrijk voor elke school hier meerjarenbeleid op te maken. Begin met één leergebied. Evalueer regelmatig wat goed gaat en wat aandacht behoeft, en breid zo bijvoorbeeld het formatief evalueren stap voor stap uit naar andere leergebieden. Het hoeft niet in één keer perfect te zijn.' Dat het een proces is van vallen en opstaan, weet Hoonhout uit ervaring. 'Maar is dat niet de definitie van leren? De boodschap die we leerlingen ook meegeven? Soms haal je je doel niet. Dan sleutel je verder door cyclisch te werken, te reflecteren, literatuur te lezen en steeds te meten wat voor jouw leerlingen werkt. Ondertussen kun je bij SLO ondersteunende informatie en materialen vinden, voor je verdiepende gesprekken met de Onderwijsinspectie en word je gaandeweg steeds bewuster en bekwaamer. En daar groeien leerlingen van!' ■



Meer weten? Scan de QR-code voor meer informatie op de site van de Onderwijsinspectie of kijk op slo.nl/basisvaardigheden.

Instappen maar

Het onderwijs is als een treinrit, zei mijn vader, die wiskundeleraar was. Je kunt als docent op tijd het eindstation bereiken, maar je hebt er niets aan als niemand is ingestapt of als je onderweg iedereen bent kwijtgeraakt. Ik denk geregeld aan zijn woorden terug, zeker nu er steeds meer van het onderwijs gevraagd wordt. Technologische vernieuwingen komen razendsnel op ons af, terwijl we kampen met een groot lerarentekort. Hoe zorgen we ervoor dat een steeds meer diverse leerlingpopulatie instapt en aan boord blijft?

Het curriculum is als een dienstregeling voor het treinverkeer. Het is goed om te blijven kijken naar wat leerlingen in het primair en voortgezet onderwijs moeten leren. Maar laten we ons ook een andere vraag stellen: hoe kunnen we leerlingen helpen een traject af te leggen dat bij ze past en dat leidt tot vervolgopleidingen en uiteindelijk werk dat ze willen doen? Er is de laatste decennia veel onderzoek gedaan naar leerprocessen, vooral van leerlingen. Ook wordt er onderzoek naar leraren gedaan. Maar in Nederland is de laatste tijd weinig aandacht geweest voor het curriculum. Daar gaat het Research Centre for Curriculum Studies (RCCS), een initiatief van UvA en SLO, verandering in brengen.

‘Het onderwijs: laten we er met z’n allen een mooie rit van maken’

Onderwijs is van ons allemaal. In opdracht van het ministerie van OCW ontwikkelt SLO het landelijk curriculum, samen met het onderwijsveld. Het is aan de scholen zelf om op basis hiervan hun onderwijs in te richten. De onderwijswetenschappen kunnen daarbij helpen. De wetenschap kan vooroplopen door nieuwe leerdoelen en -middelen te verkennen én kan kritisch terugkijken naar hoe ons huidige curriculum vorm heeft gekregen. Daarnaast kunnen wetenschappers in het veld mee-ontwikkelen of vanaf de zijlijn processen analyseren. En over de landsgrenzen heen kijken, want niet alleen in Nederland verandert de samenleving. Wat zijn de curriculumvraagstukken en -oplossingsrichtingen in de landen om ons heen? Op basis van nationaal en internationaal onderzoek naar curriculumpraktijken willen we het onderwijs adviseren en ondersteunen.

Een goed curriculum is wat ons betreft inclusief, samenhangend en betekenisvol. Het eerste wat wij straks gaan doen, is met twee junioronderzoekers inventariseren wat er in Nederland en daarbuiten is gepubliceerd over inclusieve curricula. Dan begrijpen we straks beter wanneer leerlingen en leraren willen instappen en hoe we er met z’n allen een mooie rit van kunnen maken. ■

Arthur Bakker is hoogleraar Didactiek en Curriculum in het Bètadomein aan de Universiteit van Amsterdam en directeur van het nieuwe Research Centre for Curriculum Studies. In dit nieuwe centrum werkt de UvA samen met SLO, dat ook de leerstoel sponsort.

Nieuw vak: praktijkgericht programma

Het praktijkgerichte programma is een nieuw vak voor leerlingen in de bovenbouw van vmbo gl en tl. Tijdens de lessen voeren leerlingen levensechte opdrachten uit voor interne en externe opdrachtgevers, zoals een bedrijf of instelling. Meer over dit nieuwe vak in drie vragen en antwoorden.

1. Wat leren leerlingen in het praktijkgerichte programma?

Leerlingen leren hun algemene kennis toe te passen in praktische, realistische opdrachten binnen en buiten de school. Dit doet een beroep op vaardigheden als plannen, organiseren en samenwerken. De bedoeling is dat zij door deze oriëntatie beter voorbereid worden op de overstap naar het vervolgonderwijs en hiervoor bewustere keuzes maken.

2. Welke praktijkgerichte programma's zijn er voor gl en tl?

Scholen die dat willen, kunnen vanaf schooljaar 2024-2025 het praktijkgerichte programma aanbieden in de gemengde of theoretische leerweg. Er is keuze uit dertien verschillende examenprogramma's,



zoals Zorg & Welzijn, Technologie & Toepassing en Mobiliteit & Transport. Subsidie kan worden aangevraagd zodra de inschrijffperiode in 2024 geopend is. Kijk voor meer informatie op slo.nl/pgp-vmbo.nl of praktijkgerichteprogrammas.nl.

3. Zijn er praktijkgerichte programma's voor havo?

Ben je als school geïnteresseerd in de praktijkgerichte programma's voor havo? In het schooljaar 2024-2025, maar ook daarna, kunnen havo-scholen in een pilot aan de slag met dit nieuwe vak. Vanaf 8 januari tot en met 23 februari 2024 is het mogelijk om subsidie aan te vragen voor deelname. Kijk voor meer informatie op slo.nl/pgp-havo.



Je leest de conceptkerndoelen Nederlands en rekenen en wiskunde nu alvast in het kerndoelenboekje. Scan de QR-code.



DATING

Kerdoelen

SLO zoekt schoolleiders, leraren, taal- rekencoördinatoren of intern begeleiders die verder kennis willen maken met de conceptkerndoelen Nederlands en rekenen en wiskunde. We willen met jou in gesprek over hoe bruikbaar de conceptkerndoelen in de onderwijspraktijk zijn. En wat is ervoor nodig om de conceptkerndoelen straks te vertalen naar jouw lespraktijk? We zijn benieuwd naar jouw mening! Meld jezelf, je collega's en jouw school nu aan voor een regiobijeenkomst bij jou

Aan de slag met basisvaardigheden

Goede basisvaardigheden zijn essentieel voor leerlingen. Op het platform basisvaardigheden van SLO vind je relevante handreikingen en adviezen om de basisvaardigheden van leerlingen te versterken voor Nederlands, rekenen en wiskunde, digitale geletterdheid en burgerschap.

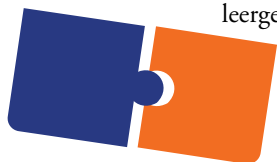
Om aan de slag te kunnen met basisvaardigheden moeten ze ook goed beschreven zijn in concreet omschreven kerndoelen die passen bij de huidige tijd. SLO is daarom in 2022 in opdracht van het ministerie van OCW gestart met de actualisatie van kerndoelen Nederlands, rekenen en wiskunde, burgerschap en digitale geletterdheid. Deze

leergebieden zijn weliswaar breder dan alleen de ba-

sisvaardigheden, maar omvatten de basisvaardigheden wel volledig. De conceptkerndoelen Nederlands en rekenen en wiskunde worden in het eerste halfjaar van 2024 beproefd op verwachte bruikbaarheid in de onderwijspraktijk. Het beproeven van de conceptkerndoelen burgerschap en digitale geletterdheid volgt. Tot die tijd blijft SLO het onderwijs ondersteunen bij het versterken van

de basisvaardigheden van leerlingen in het funderend onderwijs op basis van recente inzichten.

Meer informatie? Ga naar slo.nl/basisvaardigheden.



**MELD JE
NU AAN**

in de buurt en praat mee. Je kan je nog aanmelden voor één van de volgende regiobijeenkomsten:

- Di 6 februari Roermond
- Di 27 februari Rotterdam
- Di 5 maart Leeuwarden
- Di 12 maart Bergen op Zoom
- Di 19 maart Groningen



Scan de QR-code om je aan te melden. Tot snel, bij een van de regiobijeenkomsten!



In gesprek over het curriculum

Als team loop je soms tegen vraagstukken aan waardoor je opnieuw naar je onderwijsprogramma wilt kijken. Welke ambities heb jij met je leerlingen? Doe je wat je hen belooft? Hoe kun je de kwaliteit van je onderwijs verbeteren? De Teamgids curriculumanalyse van SLO helpt je als team gezamenlijk het gesprek te voeren om tot nieuwe inzichten en keuzes te komen. Daarbij werk je met het curriculaire spinnenweb van SLO (Van den Akker, 2003) om alle benodigde stappen te doorlopen.

Scan de QR-code en download de Teamgids curriculumanalyse.



Wisse en leraar Jeanette Bakker praten met elkaar door over een thema uit een jeugdboek.



Praten over boeken is óók taal

Basisvaardigheden taal, rekenen, burgerschap en digitale geletterdheid zijn belangrijk. Maar niet alles komt altijd evenredig aan bod. Mondelinge taalvaardigheid blijkt vaak een ondergeschoven kindje. Docent Jeanette Bakker probeert een lessenreeks van SLO uit om daar iets aan te doen.

Inge Jansen



Sterre is doof en gaat naar de brugklas. Als ze haar klasgenoten vertelt dat ze doof is, maakt dat bij hen heel wat los. 'Deze casus, gebaseerd op een boek van Caja Cazemier, is één van de gespreksopeners in de lessenreeks *Zeg het met gebaren* (vo) die ik samen met een collega heb ontwikkeld', vertelt Inge Jansen, curriculumontwikkelaar Nederlands vo bij SLO.

Doel van de lessenserie is meer aandacht voor interactie, dus voor het voeren van gesprekken. 'De leerlingen lezen een deel van het boek *Hoor je mij* en gaan vervolgen

gens in gesprek over de reacties van de klasgenoten en gebarentaal. Naar elkaar luisteren, doorvragen en onderbouwing geven zijn belangrijke aspecten van die gesprekken.'

'Er moet veel ruimte zijn voor leerlingen om zelf te praten'

Ondergeschoven kindje

Mondelinge taalvaardigheid is een ondergeschoven kindje op veel scholen, zeker in vergelijking met leesvaardigheid, woordenschat en grammatica. Dat heeft volgens Jansen twee oorzaken. 'Leraren hebben te weinig handvatten én mondelinge taalvaardigheid is moeilijk toetsbaar. Zo zit het Nederlandse onderwijs helaas in elkaar: als iets moeilijker te toetsen is, is er weinig aandacht voor in de klas. Maar onderwijs in mondelinge taalvaardigheid is wel degelijk belangrijk. Het is bijvoorbeeld een graadmeter voor toekomstig schoolsucces. Daarom willen we scholen met deze lessen uitdagen om leerlingen meer gesprekken te laten voeren.'

Vaak hoort Jansen terug dat leraren en leerlingen al voortdurend met elkaar praten op school. 'Maar als je kijkt naar wat voor vragen leraren stellen, dan zijn dat bijna altijd controlevragen, bedoeld om na te gaan of een leerling je instructie begrepen heeft.'

De antwoorden van leerlingen zijn vaak kort. Bij interactie doelen we op gesprekken van leerlingen met leraren en/of medeleerlingen, waarin ze kennis opbouwen, tot begrip komen of een probleem oplossen. Door het voeren van dit soort gesprekken ontwikkelen leerlingen ook hun taalvaardigheid. Er moet daarvoor veel ruimte zijn voor leerlingen om na te denken, vragen te stellen aan elkaar en zelf te formuleren.' Naast de lessenserie, is er een handreiking ontwikkeld die hierbij helpt. Deze gaat over gesprekken die de taal-, denk- en kennisontwikkeling stimuleren, welke interactievaardigheden belangrijk zijn en hoe je deze gesprekken als leraar begeleidt.

'Naar elkaar luisteren en doorvragen zijn belangrijke aspecten'

Meertaligheid

In de lessenreeks ligt de focus dus juist op 'echte' gesprekken en is er ook aandacht voor meertaligheid, zoals bij Sterre, die door haar gebarentaal ook meertalig is. Het onderwerp waarover leerlingen in gesprek gaan, speelt zich dan ook af rond meertaligheid en identiteit. In de lessenserie zijn bovendien tips voor de leraar opgenomen hoe je de meertaligheid van leerlingen kunt waarderen en benutten in de klas. 'Voor leerlingen die nog andere talen spreken, is het bijvoorbeeld zinvol om eerst samen in de thuistaal een kwestie te bespreken, om vervolgens in de klas-sikale bespreking een antwoord in het Nederlands te formuleren. Door de koppeling tussen de thuistaal en het Nederlands te leggen, vergroot je het taalbewustzijn. Dat ondersteunt de ontwikkeling van het Nederlands', geeft Jansen aan.

'Dat idee spreekt me erg aan', zegt Jeannette Bakker, docent Nederlands en Fries op het csg Comenius @Forum in Leeuwarden. 'Ik denk dat het leerlingen die met een andere taal zijn opgegroeid, enorm kan helpen.' Bakker probeerde de lessenreeks in enkele klassen uit. De talenkennis van leerlingen benutten, doet ze nog niet zoveel, vertelt ze. 'In mijn klassen spreken veel leerlingen Nederlands. Maar de lessenserie levert wel mooie gesprekken op over meertaligheid. Leerlingen vonden het verrijkend om van elkaar te horen welke talen een rol spelen in hun leven. Het was echt een *eyeopener* voor ze. Door deze gesprekken raken leerlingen nieuwsgierig naar elkaar en leren ze meer over elkaars talige achtergrond', legt Bakker uit.

Interactie in de kerndoelen Nederlands

In september 2023 zijn de conceptkerndoelen Nederlands voor het basisonderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs opgeleverd aan het ministerie van OCW. Hierin is meer aandacht voor interactie bij mondelinge taalvaardigheid en voor meertaligheid. In kerndoel 1 staat beschreven hoe je als school zorgt voor een rijke taal- en leesomgeving voor alle leerlingen. Ruimte bieden aan de verschillende talen en taalvariëteiten van leerlingen is daarin een van de aspecten. Kerndoel 14 beschrijft hoe leerlingen hun talige identiteit verkennen. Kerndoel 11 beschrijft hoe een leerling gesprekken voert om tot kennisopbouw, begrip of een aanpak te komen.

Begin 2024 worden de conceptkerndoelen beproefd op verwachte bruikbaarheid in de onderwijspraktijk. Na deze fase volgt politieke besluitvorming en het wetstraject waarin de kerndoelen wettelijk worden vastgelegd. Tot slot bepaalt het ministerie van OCW hoe en wanneer de kerndoelen worden geïmplementeerd. Tot het zover is, ondersteunt SLO leraren bij het versterken van basisvaardigheden taal van hun leerlingen. Twee van de adviezen daarvoor zijn het verbinden van mondelinge taalvaardigheid aan de andere taalvaardigheden en het benutten van de kracht van meertaligheid. Op het platform basisvaardigheden zijn ook de voorbeeldmatige lessenseries *Wat een talent (po)* en *Zeg het met gebaren (vo)* beschikbaar met de bijbehorende handreiking *Interactie - gesprekken die de taal-, denk- en kennisontwikkeling stimuleren*.



Scan de QR-codes voor meer informatie.

Leerling Wisse illustreert dat: 'Ik leer Japans, dat vind ik interessant. Ik doe dat door naar Japanse films te kijken en via Duolingo.'

Interessante gesprekken

De lessenreeks leverde in de brugklassen die Bakker lesgeeft, interessante en waardevolle gesprekken op. Jasmijn en Wisse knikken, ze zijn beiden enthousiast. 'We bespreken hoe divers onze school is en hoe we rekening houden met elkaar'. De lessenserie sluit mooi aan bij een project *Wie ben jij?* dat eerder op school werd afgerond. Hierbij onderzoeken leerlingen wie ze zijn en daarover voeren ze gesprekken met elkaar. 'In dit project diepen leerlingen hun talige identiteit verder uit en werken ze gericht aan interactie, een mooi vervolg dus', aldus Bakker. 'En de tips uit de lessenserie helpen om dit soort gesprekken, waarin je samen kennis opbouwt, beter te begeleiden.' ■

Samen op zoek naar de rode draad

In het leernetwerk *Curriculumbewust handelen* brengen schoolleiders en *teacher leaders* van zeven vo-scholen de rode draad aan in hun lesprogramma. SLO en Schoolleiders voor de Toekomst namen het initiatief.

‘Curriculumontwikkeling geeft grip en nieuwe energie’

Het woord ‘curriculumontwikkeling’ kan een beetje intimiderend overkomen, maar als je spreekt met leden van het leernetwerk *Curriculumbewust handelen* merk je snel dat er niets te vrezen valt. ‘Goed onderwijs verlangt dat je als school geregeld afvraagt of je met je lesprogramma nog bereikt wat je beoogt’, zegt Geesje van Slochteren,

curriculumontwikkelaar bij SLO. Maar in de praktijk komt zulke structurele aandacht niet altijd van de grond, merkten ze bij SLO.

Om scholen een steuntje in de rug

te geven, initieerde het landelijke expertisecentrum begin 2023 het leernetwerk *Curriculumbewust handelen* in samenwerking met Schoolleiders voor de Toekomst en de VO-raad. In het netwerk zitten SLO-experts en zijn zeven vo-scholen vertegenwoordigd, met elk een schoolleider en een *teacher leader*. ‘Voor succesvolle curriculumontwikkeling is het belangrijk dat schoolleiders en leraren samen aan tafel zitten’, zegt procesbegeleider Judit Weekenborg. ‘Vakinhoudelijk is de leraar de expert. De schoolleider helpt bij het behouden van overzicht.’

Naar een gedeelde cultuur

Het leernetwerk bleek een uitkomst voor het Citadel College in Nijmegen. ‘We waren net begonnen met een nieuw onderwijsconcept en twijfelden over de invulling toen we over het leernetwerk hoorden’, vertelt afdelingsleider Heleen van Schoubroeck.

Een centrale vraag voor haar school is hoe vakken op basis van het nieuwe onderwijsconcept herijkt kunnen worden. Met name de borging is een uitdaging. Van Schoubroeck: ‘Als slechts een enkeling verant-

woordelijkheid neemt voor het nieuwe onderwijsconcept, dan hebben we als school een probleem als deze persoon vertrekt.’

In het netwerk hoorde ze verhalen van scholen in een vergelijkbare situatie en kreeg ze advies van de experts. ‘Borging van curriculumontwikkeling vereist dat er een schoolcultuur is waarin het normaal is om geregeld kritisch op het lesprogramma te reflecteren.’ Maar, zo wisten de scholen in het netwerk, docenten die het gewend zijn alles alleen te doen, of alleen binnen hun sectie, vinden het niet altijd eenvoudig om overstijgend over het curriculum te praten. Van Schoubroeck: ‘Docenten hebben door de hoge werkdruk niet altijd de ruimte in hun hoofd om een stap terug te zetten en te kijken naar het curriculum



Geesje van Slochteren





Yke Constandse

als geheel.' De schoolleiding besloot om tijd vrij te maken voor het team en met tools van SLO ging Van Schoubroeck aan de slag. 'Nu zijn we goed op weg. Iedereen is erg enthousiast.'

Van toetsgericht naar visiegericht

Bij het Berlage Lyceum in Amsterdam, ook lid van het leernetwerk, leefde een ander vraagstuk. 'Bij de invulling van de vakken hadden we de voortgangsen eindtoetsen zo leidend gemaakt dat er nauwelijks nog ruimte was om te werken aan de onderwerpen die we als school belangrijk vinden', vertelt Yke Constandse, afdelingsleider in de vwo-bovenbouw. In het leernetwerk vond Constandse veel weerklank: 'Meer leden kampen met een overladenheid van het curriculum.'

Na aanmoediging vanuit het netwerk stelde ze aan de schoolleiding voor om het toetsbeleid in overleg met het docententeam te herschrijven. 'Bij sommige collega's moest er echt een knop om. In de loop der jaren was de gerichtheid op toetsprestaties er diep ingesleten.' Maar gaandeweg begonnen teamleden mee te denken over een andere aanpak. 'Door onze schoolvisie leidend te laten zijn in het toetsbeleid, weten we beter waarvoor we het doen.' Het herschreven toetsbeleid ligt inmiddels ter goedkeuring bij de medezeggenschapsraad van de school en biedt meer ruimte voor breder onderwijs.

Maak het jezelf niet te moeilijk

Scholen aarzelen soms om actief met curriculumontwikkeling aan de slag te gaan, omdat het veel tijd zou kosten. 'Daarmee snijden ze zichzelf in de vingers', zegt Weekenborg. 'Curriculumontwikkeling is niet alleen iets wat je als team veel energie kan geven, omdat je weer grip krijgt op je lesprogramma. Ook kan het je op de lange termijn juist tijd schelen, doordat je scherpere keuzes maakt in wat je wel of niet aanbiedt.'

Daarnaast heb je als school nu eenmaal niet altijd de luxe om niets te doen, benadrukt Van Schoubroeck: 'Onze leerlingevaluaties bevestigden dat ons lesprogramma niet waarmaakte wat wij als school beoogden. Dit onderwerp vroeg direct om actie.'

Eenmaal bezig blijken er bovendien veel kennis en tools beschikbaar die curriculumontwikkeling eenvoudig maken. Van Schoubroeck: 'Het is zonde om zelf opnieuw het wiel uit te vinden als er zoveel voor het oprapen ligt.' Uit samenwerkingen zoals het leernetwerk valt veel te halen. Ook staat de website van SLO vol met praktische handreikingen en onderzoek om curriculumontwikkeling binnen je school in goede banen te leiden.

Van Schoubroeck en Constandse roemen onder meer

Het curriculaire spinnenweb, een inmiddels klassieke tool waarmee je teamgesprekken over het curriculum op een evenwichtige manier kunt voeren. Constandse: 'Omdat SLO deze tool aanbiedt, weet je dat de tool uit onderzoek voortkomt en dus van kwaliteit is.'

'Het leernetwerk kan scholen helpen focus te houden'



Judit Weekenborg

Vind een netwerk

Het leernetwerk *Curriculumbewust handelen* loopt door tot eind 2024. Van Slochteren: 'Het netwerk laat ons zien dat er behoefte is aan het versterken van curriculumexpertise op scholen. Ook biedt het ons inzichten waarmee we ons aanbod van materialen en tools beter kunnen afstemmen op de behoeften van scholen.' Weekenborg: 'Een samenwerking zoals het leernetwerk kan scholen helpen om focus te houden. In de waan van de dag kan het moeilijk zijn om aandacht te vragen voor curriculumontwikkeling binnen je school. Maar als je met andere scholen afsprekt om geregeld bijeen te komen om ervaringen te delen en SLO raadpleegt voor expertise, dan heb je een goede stok achter de deur.' ■

Heleen van Schoubroeck



Samen sparren in het leernetwerk
Curriculumbewust handelen

Ook de sterke rekenaar verdient aandacht

Het versterken van basisvaardigheden staat hoog op de agenda. Maar in elke klas zitten ook leerlingen die meer aankunnen dan het 1S-niveau. Hoe herken je die en hoe bied je hen genoeg uitdaging? 'De belangrijkste onderwijsbehoefte is instructie.'



Ramon
Rozeboom

Op obs De Goudvink in Hoogeveen bieden ze sterke rekenaars sinds anderhalf jaar maatwerk aan. Het begon allemaal toen Ramon Rozeboom, leraar groep 7, een opleiding tot rekencoördinator ging volgen om beter in te kunnen spelen op de onderwijsbehoeften van rekenaars op zijn school. En om sterke rekenaars meer aandacht te kunnen geven. Tijdens zijn opleiding zag Rozeboom de sterke rekenaars uit de gehele

bovenbouw wekelijks, stelde samen met hen doelen, instrueerde hen op verdiepingswerk en evalueerde hun leerproces. Gaandeweg concludeerde hij dat

'Een creatieve rekenaar merk je niet makkelijk op met een toets'

deze leerlingen vooral behoefte hebben aan meer instructie, maar dat bleek in de praktijk moeilijk te realiseren. Rozeboom: 'Kinderen kunnen zelfstandig leren, maar hebben daarvoor wel eerst een volwassene nodig die ze strategieën aanleert. Ook de sterke rekenaars.'

Om dit te faciliteren werd Rozeboom vrijgeroosterd om alle sterke rekenaars op school eenmaal in de week extra instructie te geven op hun verrijkingswerk. Met herhalingsstof voor deze groep is De Goudvink gaan minderen, waardoor ze hier tijd voor overhouden. Zo is Rozeboom sinds de start van dit schooljaar met de sterke rekenaars bezig met lesstof op een steeds hoger niveau. Dit verrijkingswerk is volgens hem net zo belangrijk als het behalen van de basisdoelen. 'We kiezen een leerdoel en behandelen dat op een abstract-niveau dan in de basisgroep. Hierbij is het evalueren van het hele leerproces essentieel.'

Crompouce

Maar hoe differentieert Rozeboom precies, hoe kiest hij leerlingen die meer uitdaging aankunnen? Want die leerlingen zijn niet altijd even makkelijk te spotten. In het onderzoek dat hij deed voor de opleiding tot rekencoördinator leerde Rozeboom drie types sterke rekenaars onderscheiden zoals beschreven door Suzanne Sjoers in *Sterke rekenaars in het basisonderwijs* (2017): de goede, snelle en creatieve rekenaar, met elk een andere onderwijsbehoefte. De goede rekenaar is een 'voorbeeldleerling': let goed op, vindt rekenen doorgaans leuk en haalt goede cijfers, maar is bang voor uitdaging. Een snelle rekenaar maakt grote denkstappen, rekt veel uit het hoofd, maar is slordig. Rozeboom: 'Voor die leerling moeten we bezig zijn met het proces dat leidt naar het resultaat. Hoe kom je tot een antwoord?' De creatieve rekenaar ten slotte is doorgaans wat minder geconcentreerd en kijkt vaak anders naar opgaven. Rozeboom: 'Ik had laatst een opdracht over gebakjes met breuken. Iedere leerling zou een halve crompouce van mij krijgen, dat hippe gebakje. De vraag was hoeveel ik moest bestellen bij de bakker voor onze hele klas. Zo'n creatieve rekenaar zegt dan: "Meester, ik weet toch niet of iedereen dat lekker vindt!" Dus soms zit het creatieve denkproces het cognitieve leerproces juist in de weg.' Voorheen baseerde de school zich op toetsscores om

Reflectiewijzer

Zoek je als leraar ondersteuning voor je rekenlessen? Bekijk dan eens de Reflectiewijzer Rekenen-Wiskunde, die leraren bewust wil maken van het belang van hoge verwachtingen en het stellen van hoge doelen. De reflectiewijzer stelt vragen over 1) doelen en leerlijnen, 2) faciliteren van leren, 3) ontwikkeling en differentiatie, en 4) faciliteren van het team, bedoeld om een discussie op gang te brengen. Met links naar bronnen en instrumenten.





sterke rekenaars te signaleren, maar dat is volgens Rozeboom niet de juiste manier. 'Want zie je dan de potentie van leerlingen in de les of zie je hun toets-potentie?' En bovendien, een creatieve rekenaar merk je niet makkelijk op met zo'n toets. Het is volgens hem een kwestie van observeren om te weten wanneer leerlingen klaar zijn voor verrijkingswerk. 'Wat doet een leerling? Wat zie ik? En niet kijken naar de antwoorden.'

Prioriteitspel+

Rozeboom denkt als rekencoördinator met het team ook graag na over wat er schoolbreed kan. Hij maakte daarbij met een deel van zijn collega's gebruik van het "Prioriteitspel+ variant rekenbeleid sterke rekenaars" van SLO. Op 41 kaartjes staan uitspraken over reken-wiskundeonderwijs aan sterke rekenaars, onder andere gebaseerd op leerdoelen, leeractiviteiten, tijd en toetsing. Als team bepaal je of dit onderwerp "goed in orde" of "niet goed in orde/onbekend" is in je team, en of het "belangrijk" of "minder belangrijk" is. Al naargelang je antwoord, leg je het kaartje in één van de vier kwadranten. Zo zie je vanzelf wat je belangrijk vindt maar nog niet op orde hebt. Daar kun je dan vanuit je schoolvisie een gezamenlijk beleid op maken en vervolgens je lessen op inrichten. Tijdens het spel bleek dat Rozebooms collega's een heleboel dingen belangrijk vonden én dat er al veel dingen op orde waren. Het spel nodigde uit tot nuttige discussies: "aandacht voor problemen van (potentieel) sterke rekenaars met de vraagstelling in toetsen" vonden collega's bijvoorbeeld "minder belangrijk". Maar uit de discussie bleek gelukkig dat iedereen beseftte dat je niet alleen met toetsen sterke rekenaars kunt signaleren. De vragen die het opwierp,

waren nuttig, zegt Rozeboom. 'Het spel bevestigt dat we de boel best goed op de rit hebben, maar is ook handig als discussietool over wat onze leidraad voor rekenonderwijs moet zijn, of om nog eens te spelen op een studiedag.'

Stanja Oldengarm, curriculumexpert rekenen en wiskunde po van SLO, was aanwezig toen de Goudvinkleraren het spel speelden. Ze herkende de discussies die het opriep. 'Bij de discussie over basisvaardigheden binnen SLO werd vrij snel duidelijk dat je moet werken vanuit hoge verwachtingen, ook van sterke rekenaars. Bij ons leidde het tot de conclusie: waarom geef je niet naast klassikale instructie één of twee keer per week verdiepende instructie aan sterke rekenaars? Want dat ze goed kunnen rekenen, wil niet zeggen dat ze zonder aandacht en instructie van de leraar ook die stof kunnen verwerken.' ■



Stanja
Oldengarm

Het prioriteitspel rekenen en wiskunde is ontwikkeld door Marc van Zanten (SLO) en doorontwikkeld door Suzanne Sjoers (SLO) in de variant sterke rekenaars. Scan de QR-code om het te downloaden.



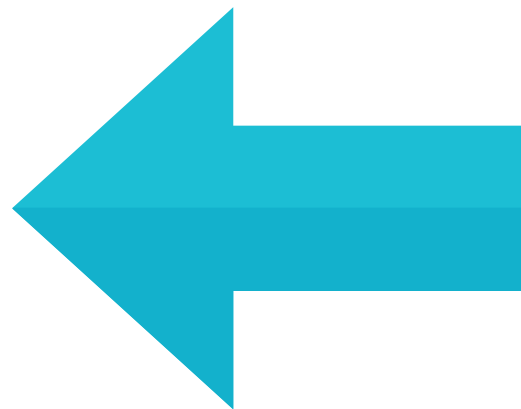
Conceptkerndoelen

SLO ondersteunt scholen en betrokken onderwijsorganisaties op het gebied van basisvaardigheden. Daarnaast moeten deze ook structureel beschreven staan in het curriculum. SLO is daarom in opdracht van het ministerie van OCW gestart met de actualisatie van onder andere de kerndoelen rekenen en wiskunde. Dit leergebied is weliswaar breder dan alleen de basisvaardigheden maar omvat ze wel volledig. De opgeleverde conceptkerndoelen rekenen en wiskunde worden begin 2024 beproefd in de onderwijspraktijk en na politieke besluitvorming wettelijk vastgelegd.

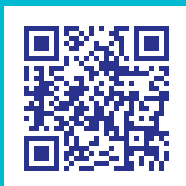
Kijk voor meer informatie op slo.nl/basisvaardigheden-en-actualisatiekerndoelen.nl.

/ Actualisatie van de kerndoelen en examenprogramma's

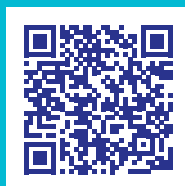
Leerlingen hebben recht op goed onderwijs. Onderwijs dat hen helpt hun talenten te ontwikkelen. Maar wat moet je kennen, kunnen en ervaren om nu – en later als volwassene – actief mee te kunnen doen in de samenleving? Actuele kerndoelen en examenprogramma's dragen bij aan gelijke kansen voor leerlingen en goede doorstroom naar het vervolgonderwijs. Het ministerie van OCW heeft SLO de opdracht gegeven om samen met het onderwijsveld aan de slag te gaan met de actualisatie van het curriculum.



**Wil je op de hoogte blijven van de actualisatie?
Meld je aan voor de nieuwsupdates.**



www.actualisatiekerndoelen.nl



www.actualisatieexamenprogramma's.nl